

Олег Оксанюк,
аспірант Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0547-2712>

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРЯДОК ВСТАНОВЛЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

В науковій статті на підставі доктринальних джерел та діючого сімейного законодавства досліджено порядок встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя за сімейним правом України. В результаті проведеного наукового дослідження автор приходиться до висновку про те, що попри висловлену в правовій доктрині думку про можливість сепараційного договору виступати як юридичного факту виникнення або припинення режиму окремого проживання подружжя, чинне сімейне законодавство визначає виключно судовий порядок встановлення цього правового режиму і сепараційний договір наразі не може встановлювати відповідний правовий режим, а лише більш детально визначати права та обов'язки подружжя під час дії сепарації шлюбу. Режим окремого проживання може бути припинений судом за заявою подружжя або з дня подання заяви, або з дня, який вони вкажуть в своїх заявах. В той же час, прямо в сімейному законодавстві відповідні строки не визначені, що створює труднощі для правозастосування. У зв'язку із цим, запропоновано передбачити внесення відомостей про встановлення та припинення режиму окремого проживання до Державного реєстру актів цивільного стану громадян із проставленням відповідних відміток в актовому записі про шлюб, що спростить визначення точного часового проміжку дії режиму окремого проживання подружжя.

Ключові слова: режим окремого проживання, подружжя, шлюб, заява про встановлення режиму окремого проживання подружжя, сепараційний договір.

Оксанюк О.

К вопросу о порядке установления, изменения и прекращения режима отдельного проживания супругов в семейном праве

В научной статье на основании доктринальных источников и действующего семейного законодательства исследованы порядок установления и прекращения режима отдельного проживания супругов по семейным правом Украины. В результате проведенного научного исследования автор приходит к выводу о том, что несмотря на высказанную в правовой доктрине мысль о возможности сепарационного договора выступать как юридический факт возникновения или прекращения режима отдельного проживания супругов, действующее семейное законодательство определяет исключительно судебный порядок установления этого правового режима и сепарационных договор пока не может устанавливать соответствующий правовой режим, а лишь более детально определяют права и обязанности супругов во время действия сепарации брака. Режим раздельного проживания может быть прекращен судом по заявлению супругов или со дня подачи заявления, или со дня, они укажут в своих заявлениях. В то же время, прямо в семейном законодательстве соответствующие сроки не определены, что создает трудности для правоприменения. В связи с этим, предложено предусмотреть внесение сведений об установлении и прекращении режима отдельного проживания в Государственный реестр актов гражданского состояния граждан с проставлением соответствующих отметок в актовой записи о браке, что упростит определение точного временного промежутка действия режима отдельного проживания супругов.

Ключевые слова: режим отдельного проживания, супруги, брак, заявление об установлении режима отдельного проживания супругов, сепарационный договор.

Oksaniuk O.

On the question of the procedure for establishing, changing and terminating the regime of separate residence of the spouses in family law

In a scientific article on the basis of doctrinal sources and current family law, the author investigated the procedure for establishing and terminating the regime of separate residence of spouses under family law of Ukraine. The establishment of the regime of separate residence of the spouses is accompanied by a statement of the spouses on the establishment of the regime of separate residence of the spouses or a lawsuit of one of them (ie the presence of the

© Олег Оксанюк, 2021

initiative of the spouses or one of them to establish separation). In case of submission of a joint application of the spouses to establish the regime of separate residence of the spouses, the case is considered by the court in a separate proceeding in compliance with the general procedure for consideration of separate proceedings, which is provided by Art. 294 of the Civil Procedure Code of Ukraine. If the initiator of the regime of separate residence of the spouses is only one of the spouses, there is a dispute between them about the presence / absence of legal grounds for establishing such a legal regime, so the case is considered according to the rules of litigation, and the application is filed. Despite the opinion expressed in the legal doctrine about the possibility of a separation agreement to act as a legal fact of the emergence or termination of the regime of separate residence of the spouses, we believe that current family law determines only the judicial procedure for establishing this legal regime and the separation agreement cannot establish the relevant legal regime. to define in detail the rights and responsibilities of the spouses during the marriage separation. As neither the norms of the Family Code of Ukraine nor the norms of procedural legislation determine the procedure for resolving cases of establishing a separate residence regime, many issues that will be faced by a spouse who are separated remain unresolved after the decision on separation. The regime of separate residence may be terminated by the court upon the application of the spouses either from the date of filing the application or from the date they shall indicate in their applications. At the same time, directly in the family law the corresponding terms are not defined that creates difficulties for law enforcement. In this regard, we can agree with the opinion expressed in the scientific literature on the introduction of information on the establishment and termination of separate residence in the State Register of Civil Status with the appropriate marks in the marriage certificate, which will simplify the exact time of the regime. separate residence of the spouses.

Keywords: separate residence regime, spouses, marriage, application for establishing a separate residence regime for spouses, separation agreement.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 119 Сімейного кодексу України (надалі за текстом – СК України) за заявою подружжя або позовом одного з них суд може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Запровадження даного правового режиму зумовлює істотні зміни у ряді майнових прав подружжя, передусім у правовому режимі набутого за час дії сепарації шлюбу майна, а також зміни у презумпції шлюбного походження дитини, яке ставиться під сумнів. В СК України визначено порядок запровадження режиму окремого проживання подружжя, а також припинення цього правового режиму. У той же час, в судовій практиці виникають труднощі процесуального характеру, оскільки цей порядок виписаний неналежно, є досить складним і потребує уточнення та наукового обґрунтування. Дана обставина робить тематику до питання про порядок встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя у сімейному праві актуальним і таким, що може бути розглянута в межах цієї наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правових підстав, порядку встановлення та припинення і правових наслідків встановлення режиму окремого проживання подружжя стало предметом окремих досліджень таких учених, як І. В. Апопій, О. О. Білик, М. В. Бориславська, І. В. Жилінкова, Т. С. Кириченко, Л. В. Липець, Л. Г. Лічман, О. В. Оніщенко, О. В. Старчук, В. І. Цимбалюк, С. Я. Фурса, С. В. Черноп'ятов, О. С. Юнін, М. П. Юніна, М. Ясинок. В той же час, зазначені науковці не здійснили комплексного дослідження питання встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя.

Метою статті є визначення на підставі доктринальних джерел та діючого сімейного законодавства порядку встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя за сімейним правом України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 119 СК України за заявою подружжя або позовом одного з них суд може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя [12].

Як бачимо, встановлення режиму окремого проживання подружжя супроводжується заявою подружжя про встановлення режиму окремого проживання подружжя або позовом одного з них (тобто наявністю ініціативи подружжя або одного з них про встановлення сепарації шлюбу). У випадку подання спільної заяви подружжя щодо встановлення режиму окремого проживання подружжя, справа розглядається судом в порядку окремого провадження (ч. 3 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України) з дотриманням загального порядку розгляду справ окремого провадження, який передбачений ст. 294 Цивільного процесуального кодексу України. У випадку, якщо ініціатором встановлення режиму окремого проживання подружжя є лише один із подружжя, презюмується наявність спору між ними щодо наявності/відсутності

правових підстав для встановлення такого правового режиму, тому справа розглядається за правилами позовного провадження, а сама заява подається у формі позовної заяви.

Жилінкова І. В. розглядає як альтернативу судового порядку встановлення режиму окремого проживання подружжя договірний і допускає можливість самостійного врегулювання подружжям режиму окремого проживання подружжя окремим договором про встановлення режиму окремого проживання подружжя [9, с. 136; 10, с. 331]. В такому договорі подружжя може як передбачити як встановлення самого правового режиму сепарації шлюбу (тобто договір може виступати як юридичний факт), так і містити положення про: порядок користування та розпорядження спільним майном, в тому числі житлом, порядок здійснення батьківських прав та визначення місця проживання дитини, порядок надання утримання одному з подружжя, форми спілкування з дітьми того подружжя, хто проживає окремо, порядок надання утримання дітям, строк дії договору [7, с. 131, 133]. Зазначена обставина зумовила виникнення в правовій доктрині думки про визначення необхідності встановлення сепарації не тільки судом, а й нотаріусами, зважаючи на можливість нотаріального посвідчення сепараційного договору, а також договору щодо сплати аліментів на утримання дитини та визначення їй місця проживання й участі в її вихованні того з подружжя, який не буде проживати з нею [13, с. 166]. Як зазначає С. Я. Фурса, встановлення або припинення режиму окремого проживання подружжя цілком може здійснюватися через посвідчення спільної заяви про встановлення або про припинення режиму окремого проживання подружжя нотаріусом (в останньому випадку це і свідчитиме про поновлення сімейних відносин подружжям); С. Я. Фурса пропонував встановлювати сепарацію через нотаріальне посвідчення договору [11, с. 331] як заміну судового встановлення цього режиму). Тієї думки дотримується О. О. Білик [3, с. 301]. Попри позитивне ставлення до даних пропозицій, а також висловленої думки про можливість сепараційного договору виступати як юридичний факт виникнення або припинення режиму окремого проживання подружжя, вважаємо, що чинне сімейне законодавство визначає виключно судовий порядок встановлення цього правового режиму і сепараційний договір наразі не може встановлювати відповідний правовий режим, а лише більш детально визначати права та обов'язки подружжя під час дії сепарації шлюбу.

У ст. 119 СК України та в Цивільному процесуальному кодексі України невизначено чітко порядок встановлення і припинення режиму окремого проживання подружжя [5, с. 192].

Справа про встановлення режиму окремого проживання подружжя розглядається в загальному суді шляхом окремого провадження за правилами процесуального законодавства, порядок розгляду такої категорії справ дуже подібний за своїми вимогами зі шлюбозлучним процесом за заявою подружжя, яке має дітей. Під час вирішення справи у порядку позовного провадження, суд повинен за наданими сторонами доказами встановити, має право чи ні один із подружжя вимагати окремого проживання або обоє з подружжя, кому це вигідно, а хто залишається без підтримки в скрутному становищі, як бути з дітьми. Зокрема, суд може не погодитися з вимогами чоловіка на режим окремого проживання, якщо його дружина заперечує проти цього, наводячи суду переконливі докази оскільки вона залишається один на один з малолітніми дітьми; дітьми-інвалідами; сама інвалід і ніде не працює; немає джерел для існування; потребує сторонньої допомоги, вагітна тощо; з іншого боку – якщо дружина наполегливо вимагає окремого проживання, наводячи такі докази, як зловживання чоловіком спиртними напоями; дебош у сім'ї; порушення шлюбних відносин, що впливає негативно на виховання дітей і що таке окреме проживання може позитивно в майбутньому вплинути на чоловіка, то суд прийме позитивне рішення.

Якщо ж, наприклад, вимагають окремого проживання обоє з подружжя, яке є багатодітним і питання виховання дітей, їх утримання не вирішено, суд може відмовити в наданні такого проживання або, як в шлюбозлучному процесі, дати сторонам час для вирішення нього питання з відкладенням справи слуханням на деякий час. Можливе подання зустрічного позову про розірвання шлюбу [4, с. 279; 8, с. 185]. В такому випадку, рішення суду повинне ґрунтуватися на врахуванні того, чия вимога є вваженишою, можливості збереження шлюбу в майбутньому, відносин між подружжям, глибини та тривалості конфлікту між подружжям, а також інтересів дітей [1, с. 5-6; 8, с. 185].

Оскільки ні норми СК України, ні норми процесуального законодавства не визначають порядку вирішення таких справ, невіршеними після винесення рішення про сепарацію залишаються безліч питань, з якими зіштовхнеться подружжя, яке перебуває в сепарації. Вкрай необхідним є вирішення питань щодо дітей: з ким із батьків вони будуть проживати, яким буде порядок утримання, проведення вільного часу тощо. Втім, як показує судова практика відповідні питання повинні бути визначені у заяві або позові про встановлення режиму окремого проживання, інакше суд може залишити відповідну заяву без руху або відмовити у її задоволенні [3, с. 302].

Оцінюючи можливість задоволення прохання подружжя чи одного з них, суд повинен встановити, чи не зашкодить таке рішення істотним інтересам спільних дітей цих осіб. Суд також повинен встановити фактичні взаємини сторін і переконатись у доцільності встановлення для подружжя режиму окремого проживання ще й для того, щоб сепарація не стала формальним засобом вирішення спірних майнових питань. Наприклад, у тому разі, якщо хтось із подружжя з метою одержання значних доходів і набуття у власність цінного майна для уникнення режиму спільності звертається до суду з позовом про встановлення режиму окремого проживання на певний час чи безстроково, і це є єдиним обґрунтуванням звернення, суд повинен відмовити у задоволенні позову [1, с. 3–4].

Суд не пов'язаний конкретним строком, а тому може встановити режим окремого проживання без зазначення конкретного строку, що даватиме право подружжю в будь-який час поновити шлюбні відносини. Але і наданий конкретний час окремого проживання подружжя не зобов'язує ц на таке проживання до закінчення строку. Вони можуть в будь-який, час поновити шлюбні відносини без рішення суду про скорочення цього строку [4, с. 279].

Як вже зазначалося, сімейне законодавство передбачає дві можливості для припинення режиму окремого проживання подружжя – через суд за заявою одного із подружжя і через так зване «поновлення сімейних відносин». В науковій літературі зазначається, що якщо встановлення режиму окремого проживання подружжя повинно відбутися за рішенням суду [2, с. 119; 5, с. 193; 6, с. 48; 10, с. 373;]. Дійсно, встановлення моменту припинення зазначеного режиму на практиці може викликати певні труднощі, оскільки саме поняття «поновлення сімейних відносин» та обставини, які свідчать про них є невизначеними, що створює юридичну невизначеність та суперечливість правового статусу осіб та набутого за час фактичного (але не юридичного) відновлення шлюбу, що створює можливості для зловживань і порушення прав дружини та чоловіка [10, с. 373-374].

Режим окремого проживання може бути припинений судом за заявою подружжя або з дня подання заяви, або з дня, який вони вкажуть в своїх заявах. Строк має принципове правове значення для подальших спорів про майно, встановлення батьківства, право на житло та інше [4, с. 280]. В той же час, прямо в сімейному законодавстві відповідні строки не визначені, що створює труднощі для правозастосування. У зв'язку із цим, можемо погодитися із висловленою в науковій літературі думкою щодо внесення відомостей про встановлення та припинення режиму окремого проживання до Державного реєстру актів цивільного стану громадян із проставленням відповідних відміток в актовому записі про шлюб, що спростить визначення точного часового проміжку дії режиму окремого проживання подружжя [3, с. 237].

Висновки. Встановлення режиму окремого проживання подружжя супроводжується заявою подружжя про встановлення режиму окремого проживання подружжя або позовом одного з них (тобто наявністю ініціативи подружжя або одного з них про встановлення сепарації шлюбу). У випадку подання спільної заяви подружжя щодо встановлення режиму окремого проживання подружжя, справа розглядається судом в порядку окремого провадження з дотриманням загального порядку розгляду справ окремого провадження, який передбачений ст. 294 Цивільного процесуального кодексу України. У випадку, якщо ініціатором встановлення режиму окремого проживання подружжя є лише один із подружжя, презюмується наявність спору між ними щодо наявності/відсутності правових підстав для встановлення такого правового режиму, тому справа розглядається за правилами позовного провадження, а сама заява подається у формі позовної заяви. Попри висловлену в правовій доктрині думку про можливість сепараційного договору виступати як юридичного факту виникнення або припинення режиму окремого проживання подружжя, вважаємо, що чинне сімейне законодавство визначає виключно судовий порядок встановлення цього правового режиму і сепараційний договір наразі не може встановлювати відповідний правовий режим, а лише більш детально визначати права та обов'язки подружжя під час дії сепарації шлюбу. Оскільки ні норми Сімейного кодексу України, ні норми процесуального законодавства не визначають порядку вирішення справ про встановлення режиму окремого проживання, невіршеними після винесення рішення про сепарацію залишаються безліч питань, з якими зіштовхнеться подружжя, яке перебуває в сепарації. Режим окремого проживання може бути припинений судом за заявою подружжя або з дня подання заяви, або з дня, який вони вкажуть в своїх заявах. В той же час, прямо в сімейному законодавстві відповідні строки не визначені, що створює труднощі для правозастосування. У зв'язку із цим, можемо погодитися із висловленою в науковій літературі думкою щодо внесення відомостей про встановлення та припинення режиму окремого проживання до Державного реєстру актів цивільного стану громадян із проставленням відповідних відміток в актовому записі про шлюб, що спростить визначення точного часового проміжку дії режиму окремого проживання подружжя.

Список використаних джерел

1. Аблятіпова Н. А. Сепарація як крок до розірвання шлюбу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1-8.
2. Апопій І. В. Сімейне право: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 360 с.
3. Білик О. Встановлення і припинення режиму окремого проживання подружжя: шляхи вдосконалення правового регулювання. *Держава і право*. 2013. Випуск 60. С. 298-305.
4. Гузь Л. Є., Гузь А. В. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України. Харків: Фактор, 2011. 576 с.
5. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. За ред. Ю. С. Червоного. Київ: Істина, 2003. 464 с.
6. Оніщенко О. В. Особливості правових наслідків встановлення режиму окремого проживання подружжя. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/16420/1/Оніщенко%20О.В..pdf> (дата звернення: 10.01.2021).
7. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2018. 301 с.
8. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.
9. Сімейне право України: підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
10. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Харків: Ксилон, 2008. 855 с.
11. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. За заг. ред. С. Я. Фурси. Київ: Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2008. 1248 с.
12. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (із наступними змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/ed20210101#Text> (дата звернення: 10.01.2021).
13. Цимбалюк В. І. Актуальні питання правового регулювання режиму окремого проживання подружжя в сімейному законодавстві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Юриспруденція. 2014. № 10-2. Том 1. С. 164-166.

References

1. Abliatipova, N. A. (2008). Separatsiia yak krok do rozirvannia shliubu [Separation as a step towards divorce]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 3, 1-8 [in Ukrainian].
2. Apopii I. V. (2011) *Simeine pravo: navchalnyi posibnyk [Family law: a textbook]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
3. Bilyk, O. (2013). Vstanovlennia i pryynennia rezhymu okremoho prozhyvannia podruzhhzia: shliakhy vdoskonalennia pravovoho rehuliuvannia [Establishment and termination of the regime of separate residence of spouses: ways to improve legal regulation]. *Derzhava i pravo – State and law*, 60, 298-305 [in Ukrainian].
4. Huz L. Ye. & Huz A. V. (2011). *Sudovo-praktychnyi komentar do Simeinoho kodeksu Ukrainy [Judicial and practical commentary on the Family Code of Ukraine]*. Kharkiv: Faktor [in Ukrainian].
5. Chervonyi, Yu. S. (2003). *Naukovo-praktychnyi komentar Simeinoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Family Code of Ukraine]*. Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
6. Onishchenko, O. V. Osoblyvosti pravovykh naslidkiv vstanovlennia rezhymu okremoho prozhyvannia podruzhhzia [Peculiarities of legal consequences of establishing the regime of separate residence of spouses]. Retrieved from <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/16420/1/Оніщенко%20О.В..pdf> [in Ukrainian].
7. Rozhon, O. V. (2018). *Dohovory u simeinomu pravi Ukrainy: monohrafiia [Contracts in family law of Ukraine: monograph]*. Kyiv: In Yure, 2018 [In Ukrainian].
8. Romovska, Z. V. (2009). *Simeinyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar [Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary]*. Kyiv: Pravova yednist [In Ukrainian].
9. Borysova, V. I. (Eds.), Zhylinkova, I. V. (Eds.) (2011). *Simeine pravo Ukrainy: pidruchnyk [Family law of Ukraine: textbook]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
10. Zhylinkova, I. V. (Eds.) (2008). *Simeinyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar [Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary]*. Kharkiv: Ksylon [In Ukrainian].

11. Fursa, Ya. (Eds.) (2008). *Simeinyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [Family Code of Ukraine: Scientific and practical commentary]*. Kyiv: Publisher Fursa S. Ya. ; KNT [In Ukrainian].
12. Simeinyi kodeks Ukrainy vid 10 sichnia 2002 roku [Family Code of Ukraine of January 10, 2002]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14> [In Ukrainian].
13. Tsymbaliuk, V. I. (2014). Aktualni pytannia pravovoho rehuliuvannia rezhymu okremoho prozhyvannia podruzhhzia v simeinomu zakonodavstvi Ukrainy [Topical issues of legal regulation of the regime of separate residence of spouses in the family legislation of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Jurisprudence series, 10-2, Volume 1, 164-166* [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2021.